

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΤΟΥΤΟ ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΟ, με τίτλο σηματοδοτικό της εθνικής συμφιλίωσης, με υπέρτιτλο δηλωτικό της διαλογικής του μορφής και με υπότιτλο προσδιοριστικό του θέματός του, είναι απόπειρα «α ν ά γ ν ω σ η ς» σελίδων της Εμφύλιας (1946-49) και της Μετεμφύλιας (1949-74) τραγωδίας μας.

Δεν είναι... μελέτη, με επιστημονικές ή άλλες απαιτήσεις και ζητούμενα. Αλλά, όπως δηλώνεται, α ν ο ι χ τ ή σ υ ζ ή τ η σ η, με μοναδικό της κανόνα την αβίαστη και απροκατάληπτη, όσο γίνεται, κατάθεση απόψεων για ένα βαθύ ε θ ν ι κ ό τ ρ α ύ μ α. Που πόνεσε πολύ κι εξακολούθει να νιώθει ακόμη υπόλοιπα του πόνου του η «ψυχή» του Τόπου μας.

Γιατί, όσο κι αν βοήθησε ο «πανδαμάτωρ χρόνος», δεν έχουμε ως τώρα φτάσει, με συνειδητή επιλογή, στην ουσιαστική εθνική συμφιλίωση. Αφήνοντας κατά μέρος την ύ β ρ ι π e ρ ί («καλών») και («κακών») νεκρών του α δ ε λ φ ο κ τ ό ν ο υ διχασμού μας και όλα τα μελανά της «συνακόλουθα».

Προσφεύγοντας στη διαλογική δοκιμιακή γραφή, καταθέτω μέσα απ' τα προσωπεία των συζητούντων δύσκολες ερμηνευτικές προσεγγίσεις του Εμφύλιου και του

Μετεμφύλιου εθνικού άγους. Όπως, μάλιστα, συναντιούνται αυτές οι προσεγγίσεις με τους «καημούς της Ρωμιοσύνης», που κουβαλάμε στις καρδιές μας.

Καθώς, μέσα απ' την αναφορά στη διχόνοια, ως οιονεί εθνική μας κατάρα, και τη γενικότερη θεώρηση της Εμφύλιας τραγικής «περιπέτειάς» μας, με όλες τις τοξικές της παρενέργειες, που, με τις έρπουσες μεταλλάξεις τους, φτάνουν ως τις μέρες μας, βρισκόμαστε μπροστά στα περισσότερα απ' τα μείζονα προβλήματα της «εθνικής μοίρας» μας.

Οπότε, φωτίζοντας την Εμφύλια αιτιότητα, φωτίζουμε και τις βαθύτερες ρίζες της συνολικής μας «κακοδιμονίας». Προσπαθώντας, μεταξύ άλλων, να «χωνέψουμε»: Πώς, ας πούμε, μετὰ πέρα με απ' το μεγαλείο του Έπους του '40 και της Εθνικής Αντίστασης στην άβυσσο του Εμφυλίου, που οι οδυνηρές «προεκτάσεις» του (Μετεμφύλιος ζόφος, κράτος και παρακράτος της Δεξιάς, χουντική εφταετία) κατέληξαν στην προδοσία της Κύπρου. Ή πώς ξοδεύτηκαν, με περισσή αφροσύνη, οι «παχυλές» δεκαετίες της Μεταπολίτευσης, για να οδηγηθούμε στη Χρεοκοπία του 2010 και στη μετανεωτερική αποικιοποίηση της χώρας μας.

Όπως, εντέλει, συνειδητοποιούμε πως άλλο αντίδοτο θεραπείας απ' τον «ιό» της εμφυλίου έριδος, μαζί και άλλο αντίδοτο εξαγνισμού απ' το Εμφύλιο και το Μετεμφύλιο άγος, πέραν του αξιακού αποστάγματος των αιώνων πολιτισμού του Ελληνισμού, δεν υπάρχει. Με την ενοποίηση της ταυτοτικής μας υπόστασης πολιτιστική φιλοσοφία και τη συνακόλουθή της πολιτιστική στρα-

τηγική, εμποτισμένες με το αξιακό άρωμα της πολιτιστικής διαχρονίας μας, να είναι το μεγάλο εθνικό ζήτημά μας, σε τούτο το κρίσιμο για τον Τόπο μας, για την Ελλάδα και τον Ελληνισμό, γύρισμα των καιρών μας.

Οι δέκα «κοινές εννοήσεις», στις οποίες καταλήγει η *Ανοιχτή Συζήτηση*, συνιστούν, ως αναγκαία εθνική συνθήκη, απάντηση-πυξίδα σ' αυτό το μεγάλο μας ζήτημένο!

Α.Β.

Τέσσερις παλιοί και καλοί φίλοι συναντήθηκαν, όπως συνήθιζαν, στο μπαλκόνι της Αντιγόνης για να τα... πουν. Έχοντας στον ανατολικό τους ορίζοντα το υπέροχο τόξο του Υμηττού, έστω και βάνανυσα κακοποιημένο απ' το υποτιθέμενο «πάροκο κεραιών». Τα καφεδάκια της οικοδέσποινας έδωσαν την ευκαιρία στον Αγέλαο να βάλει τη συντροφιά στο κλίμα της συζήτησης με θέμα «Η Εμφύλια κι η Μετεμφύλια τραγωδία μας», που η ίδια επίμονα το ζήτησε στην τηλεφωνική της πρόσκληση. Πολύ πονεμένο θέμα, που, ως τώρα, απέφυγαν κι αυτοί να το... αγγίξουν.

* * *

Συζητούν:
Αγέλαος - Αντιγόνη - Νικήτας - Ορέστης

ΑΓΕΛΑΟΣ: Σήμερα, όπως το ζήτησε η Αντιγόνη, θα συζητήσουμε για τον Εμφύλιο (1946-1949) και τα Μετεμφυλιακά της ζοφερής περιόδου 1949-1974. Που οι παρενέργειες των «τραυμάτων» της μάλλον συνεχίζονται και πέραν της Μεταπολίτευσης. Η οικοδέσποινά μας, συνδεδεμένη, ως... Αντιγόνη, με έναν οιονεί αρχετυπικό εμφυλιακό μας μύθο,

όπου και τα δυο αδέρφια είναι νεκρά, ο Ετεοκλής και ο Πολυνείκης, νομίζω ότι είναι η πιο κατάλληλη να ανοίξει αυτή τη συζήτηση, βάζοντάς μας και το σωστό πλαίσιο, για να μη... χαθούμε στο «πέλαγος» της.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ: Η συνειρμική αναφορά σου, όπως το συνηθίζεις, Αγέλαε, έχει το συμβολικό της βάθος. Που καλά έκανες και μας το θύμισες. Γιατί, αν δεν μπορούμε, όπως στον μύθο, να... θάψουμε τους «Πολυνείκηδες» του καιρού μας και να σταθούμε με σεβασμό ανάμεσα στα νεκρά αδέρφια μας, συνεχίζουμε, χωρίς όπλα, τον δικό τους πόλεμο, δηλητηριάζοντας τη ζωή του Τόπου μας.

Επειδή, όμως, ο Αγέλαος πάντοτε μας πηγαίνει μακριά, θα ήθελα να ξεκινήσουμε πιο προσγειωμένα τη συζήτησή μας για ένα θέμα έτσι κι αλλιώς δύσκολο, παρά τη χρονική απόσταση που μας χωρίζει απ' αυτό. Απ' το αν, δηλαδή, έχει τελειώσει μέσα μας κι ανάμεσά μας ο *Εμφύλιος ουσιαστικά*. Που σημαίνει, για να προσφύγω στους συμβολισμούς του Αγέλαου, αν έχουμε κι απ' τις δυο «όχθες» στην καρδιά μας «τάφο» για τον Ετεοκλή και για τον Πολυνείκη. Κι ύστερα να πάμε στις μακρές συνέπειές του για κάθε «όχθη» και συνολικά για τον Τόπο μας. Όπως και για το παράδοξο της μετεμφύλιας ήττας των «νικητών» και της νίκης των «ηττημένων», σε έναν βαθιά διχασμένο Τόπο. Προσμετρώντας, εννοείται, στις συ-

νέπειες, περίπου ως τελευταία του πράξη, και τη Χούντα της Εφταετίας. Κι όλα αυτά μέσα από μια γενικότερη «ανίχνευση» της εμφύλιας ρίζας και αιτιότητας στην ιστορία του Ελληνισμού.

Από ό,τι βλέπετε, προσπέρασα το μέγα ζήτημα των αιτίων του και των ευθυνών, γιατί είναι λαβύρινθος απ' τον οποίον δεν βγαίνεις χωρίς «μίτο της Αριάδνης». Που ακόμα δεν έχει «πλεχτεί», αν διαβάζω καλά την εθνική μας πραγματικότητα. Κι ούτε, νομίζω, έχει αποφανθεί επ' αυτού με αποδεκτή πειστικότητα η επιστήμη της Ιστορίας και πιο πολύ η φιλοσοφία της Ιστορίας. Αν μπορεί να υπάρξει τέτοια πειστικότητα.

Αντιλαμβάνομαι πως είναι πολύ ανοιχτό το πλαίσιο που σας βάζω. Όλα, όμως, τα πλαίσια των συζητήσεών μας είναι ενδεικτικά. Που σημαίνει, εντέλει, πως ο καθένας μας λέει ό,τι θέλει και όπως... θέλει.

ΝΙΚΗΤΑΣ: Όντως, Αντιγόνη, είναι πολύ ανοιχτό το πλαίσιο, αλλά σε ένα πολύ ανοιχτό θέμα. Όπου κά- νεις καλά και εξαιρείς τα αίτια και κυρίως τις ευ- θύνες, με δεδομένο πως οι εμφύλιοι θέλουν δυο... φταίχτες. Που άλλοτε φταίνε όμοια, άλλοτε ο ένας φταίει περισσότερο κι ο άλλος φταίει λιγότερο. Όπως, συνήθως, λέει το ύστερο και νηφάλιο «ζύγι» της Ιστορίας.

Εμένα μου αρέσει το πρώτο σου ερώτημα. Κι όχι μόνο γιατί αναρωτιέμαι αν τελειώνουν, στ' αλή-

θεια, ποτέ οι εμφύλιοι! Εννοώ εις βάθος. Κι αν, πολύ συγκεκριμένα, έχει τελειώσει ο δικός μας μεγάλος Εμφύλιος, με την πολύ βαθιά, μάλιστα, έννοια του κοινού «τάφου» στις καρδιές μας κι απ' τις δυο «όχθες». Λέω ο μεγάλος Εμφύλιος, γιατί δεν έχουμε «καταγράψει» ως μικρό ελληνικό εμφύλιο, με τις τραγικές του συνέπειες, όπως και ήταν, την κορύφωση της κυπριακής τραγωδίας (1974).

Κι ως προς το αν τελειώνουν ή όχι οι εμφύλιοι, ο φιλοσοφικός σκεπτικισμός μου ξεκινάει απ' τα αρχαιολογικά κείμενα των Ελλήνων και των Εβραίων, την *Ιλιάδα* και την *Γένεσιν*. Όπου η *Ιλιάδα* αρχίζει απ' τη λέξη «μήνις» («Μῆνιν ἄειδε, θεά...»), ενώ η *Γένεσις* περιλαμβάνει την «αδελφοκτονία»: ο Κάιν σκοτώνει από ζήλια τον Άβελ. Με τα αρχαιολογικά του δυτικού πολιτισμού αυτά κείμενα να «διδάσκουν» πως το κακό είναι εγγενές στην ανθρώπινη φύση. Κάτι που το ξαναβρίσκουμε μπροστά μας, αμέσως όμως και σαφώς, στην περίφημη «παθολογία» του εμφυλίου πολέμου του Θουκυδίδη: «γιγνόμενα μὲν καὶ αἰεὶ ἐσόμενα, ἕως ἂν ἡ αὐτὴ φύσις ἀνθρώπων ᾖ» (Γ' 82).

Δεν γίνεται να προβληματιστώ για τον Εμφύλιό μας, χωρίς να σταματήσει ο νους μου στην παράγραφο 82 του Γ' βιβλίου των *Κερκυραϊκών* και στο «ἕως ἂν ἡ αὐτὴ φύσις ἀνθρώπων ᾖ», που συνιστά και την αφοριστική κορύφωσή της. Κι αυτό, παρότι δεν εγκαταλείπω την αντιπαράθεση της κοινωνικής προς την εγγενή αιτιότητα του κακού. Που